

З М Е С Т

Прадмова	3
Уводзіны	7
Прадмет дыялекталогіі	7
Дыялектная мова і дыялекты	8
Літаратурная мова і дыялекты	10
Тэрытарыяльныя і сацыяльныя дыялекты	10
Транскрыпцыя	11

Ф А Н Е Т Ы К А

Вакалізм	13
<i>Націскны вакалізм</i>	13
Склад галосных фанем і іх характарыстыка (§ 1)	13
Адрозненні ў гаворках па складу галосных фанем (§ 2)	14
Націскныя галосныя фанемы ў гаворках	16
Фанема [и] (§ 3)	16
Фанема [é] (§ 4)	21
Фанема [e] (§ 5)	24
Фанема [a] (§ 6)	31
Фанема [o] (§ 7)	32
Фанема [ó] (§ 8)	35
Фанема [y] (§ 9)	39
<i>Ненаціскны вакалізм</i>	41
Агульныя заўвагі (§ 10)	41
Галосныя фанемы ў першым складзе перад націскам	41
Пазіцыя пасля зычных цвёрдых парных і заднеязычных (§ 11)	41
Галосныя няверхняга пад'ёму «о», «а» ў першым складзе перад націскам	42
Аканне (§ 12)	42
Дысімільатыўнае аканне (§ 13)	43
Недысімільатыўнае аканне (§ 14)	45
Акаючы вакалізм змешанага тыпу (дысімільатыўна-недысімільатыўны) (§ 15)	45
Оканне (§ 16)	46
Ненаціскная фанема [o] (§ 17)	47
Ненаціскная фанема [a] (§ 18)	48
Змешаны акаюча-акаючы вакалізм (§ 19)	49
Галосныя верхняга пад'ёму [и (ы)], [y] ў першым складзе перад націскам	52

Фанема [и(ы)] (§ 20)	52
Фанема [у] (§ 21)	54
Пазіцыя пасля мяккіх парных зычных (§ 22)	55
Галосныя няверхняга пад'ёму (§ 23)	55
Тыпы вакалізму з неадрозніваннем галосных фанем няверхняга пад'ёму	56
Яканне (§24)	56
Дысімілятыўнае яканне (§ 25—26)	56
Беларускі тып дысімілятыўнага якання (жыздрынскі) (§ 27)	58
Віцебскі тып дысімілятыўнага якання (§ 28)	60
Недысімілятыўнае яканне (§ 29)	62
Якаючы вакалізм змешанага тыпу (дысімілятыўна-недысімілятыўны) (§ 30—31)	63
Еканне (§ 32—34)	65
Тыпы вакалізму з поўным або частковым адрозніваннем галосных фанем няверхняга пад'ёму (§ 35)	67
Адрозніванне галосных фанем няверхняга пад'ёму (пры цвёрдым вымаўленні зычнага перад галосным прырэдняга рада) (§ 36)	67
Галосныя прырэдняга рада сярэдняга пад'ёму (адпаведна націскным [e], [e]—[o]) (§ 37)	68
Галосны ніжняга пад'ёму [a] (§ 38)	69
Змены [e] ў [a] ў пазіцыі пасля цвёрдага губнога (§ 39—40)	69
Пазіцыя пасля шыпячых, [ц], [р]	71
Галосныя няверхняга пад'ёму (§ 41—43)	71
Галосныя фанемы ў другім і далейшых складах перад націскам (акрамя першага пераднацісканога)	76
Пазіцыя пасля цвёрдых зычных	76
Галосныя няверхняга пад'ёму [o], [a] (§ 44—45)	76
Галосныя верхняга пад'ёму [ы], [у] (§ 46)	79
Пазіцыя пасля мяккіх зычных (§ 47—48)	80
Пазіцыя ў пачатку слова (першы і далейшыя склады перад націскам) (§ 49)	83
Вакалізм паслянаціскных складоў (§ 50)	85
Пазіцыя пасля цвёрдых зычных (§ 51)	85
Галосныя няверхняга пад'ёму «о», «а» ў розных складах пасля націску (§ 52—56)	86
Галосныя верхняга пад'ёму [ы], [у] (§ 57—58)	90
Пазіцыя пасля мяккіх зычных (§ 59—63)	91
Пазіцыя пасля шыпячых, [ц], [р] (§ 64—67)	97
Кансанантызм	102
Склад зычных фанем і іх характарыстыка (§ 68)	102
Адрозненні ў гаворках па складу зычных фанем (§ 69)	104
Звонкія і глухія зычныя фанемы (§ 70)	105
Цвёрдыя і мяккія зычныя фанемы (§ 71)	108
Парныя па цвёрдасці-мяккасці зычныя (§ 72)	109
Фанемы [п] — [п'], [б] — [б'], [м] — [м'], [в] — [в'] (§ 73)	109
Фанемы [ф] — [ф'] (§ 74)	116
Фанемы [д] — [дз' (д')], [т] — [т' (т')] (§ 75)	117
Фанемы [з] — [з'], [с] — [с'] (§ 76)	124
Фанемы [н] — [н'], [л] — [л'] (§ 77)	126
Фанемы [р] — [р'] (§ 78)	127
Няпарныя па цвёрдасці-мяккасці зычныя фанемы	130
Фанема [ц] (§ 79)	130
Фанемы [ж], [ш] (§ 80)	131
Фанема [ч] (§ 81)	133
Фанема [дж] (§ 82)	134
Фанемы [ґ(г')], [х], [к] (§ 83)	134

Фанема [j] (§ 84)	135
Спалучэнні зычных фанем	135
Спалучэнне [с'ц'] (§ 85)	135
Спалучэнне [чн] (§ 86)	136
Спалучэнні [дн], [бм] (§ 87)	137
Спалучэнне [хв] (§ 88)	137
Іншыя з'явы ў галіне кансанантызму	138
Фанема [в] пасля галоснага перад зычным і ў канцы слова (§ 89)	138
Фанема [л] пасля галоснага перад зычным і ў канцы слова (§ 90)	138
Прыстаўныя [в], [γ] у пачатку слова (§ 91)	139
Адпадзенне пачатковых [в], [γ] (§ 92)	142
Фанема [γ] у пачатку слова (§ 93)	142
Падоўжаныя зычныя (§ 94)	142
Фанемы [ф], [ф'] (§ 95)	145
Фанема [х] (§ 96)	148
Фанема [ч] (§ 97)	149

МАРФАЛОГІЯ

Назоўнік	151
Заўвагі аб родзе назоўнікаў (§ 98)	151
Рэшткі клічнай формы (§ 99)	152
Тыпы скланення назоўнікаў (§ 100)	154
Адзіночны лік	154
Назоўнікі мужчынскага роду з чыстай асновай і назоўнікі ніякага роду на <i>-о(-ё), -а(-я), -е</i> (§ 101)	154
Назоўнікі жаночага роду на <i>-а(-я)</i> (§ 102)	160
Назоўнікі мужчынскага роду тыпу <i>бацька, дзядзька</i> (§ 103)	165
Назоўнікі мужчынскага роду тыпу <i>старшыня, суддзя</i> (§ 104)	166
Назоўнікі жаночага роду з чыстай асновай (§ 105)	166
Назоўнікі ніякага роду тыпу <i>дзіця, цяля, качаня</i> (§ 106)	167
Назоўнікі ніякага роду на <i>-мя</i> (§ 107)	170
Назоўнікі <i>маці, маць, мацер</i> (§ 108)	171
Назоўнік <i>святроў</i> (§ 109)	173
Множны лік (§ 110)	175
Націск у назоўніках (§ 111)	185
Прыметнік	187
Кароткія формы прыметнікаў (§ 112)	187
Скланенне якасных і адносных прыметнікаў	190
Вынікі фанетычных працэсаў у формах прыметнікаў (§ 113)	190
Вынікі марфалагічных працэсаў у формах прыметнікаў (§ 114)	196
Дыялектныя адрозненні ў склонавых формах якасных і адносных прыметнікаў (§ 115)	198
Склонавыя формы прыналежных прыметнікаў (§ 116)	203
Ступені параўнання (§ 117)	204
Націск у прыметніках (§ 118)	206
Лічэбнік	206
Пэўна-колькасныя лічэбнікі (§ 119—126)	206
Зборныя лічэбнікі (§ 127)	215
Дробавыя лічэбнікі (§ 128)	216
Парадкавыя лічэбнікі (§ 129)	216
Займеннік	217
Асабовыя займеннікі і зваротны займеннік (§ 130—131)	217
Асабова-ўказальныя займеннікі 3-й асобы (§ 132)	219
Указальныя займеннікі (§ 133—136)	222

Прыналежаць займеннікі (§ 137—139)	227
Азначальныя займеннікі (§ 140)	230
Пытальна-адносныя займеннікі (§ 141)	231
Адмоўныя і неазначальныя займеннікі (§ 142)	231

Дзеяслоў	232
Аснова цяперашняга часу дзеясловаў	232
Тыпы асноў (§ 143)	232
Дзеясловы з асновай на заднеязычны (§ 144)	233
Дзеясловы з асновай на зубны зычны (§ 145—146)	235
Дзеясловы з асновай на губны зычны (§ 147—148)	239
Выпадкі ўзаемадзеяння асноў (§ 149)	241
Характар асновы асобных дзеясловаў (§ 150)	243
Асновы прыставачных дзеясловаў незакончанага трывання (§ 151)	243
Формы інфінітыва	247
Формы з суфіксамі <i>-ць, -ці, -сці</i> (§ 152)	247
Форма інфінітыва дзеяслова <i>ісці</i> (§ 153)	250
Форма інфінітыва дзеясловаў з асновай на заднеязычны (§ 154)	251
Форма інфінітыва дзеясловаў тыпу <i>дрыжаць — дрыжэць</i> (§ 155)	254
Зваротныя дзеясловы	255
Варыянты зваротнай часціцы (§ 156)	255
Націск у асабовых формах цяперашняга і будучага простага часу	256
Тыпы націску (§ 157)	256
Націск у прыставачных дзеясловах (§ 158)	258
Асабовыя канчаткі цяперашняга і будучага простага часу тэматычных дзеясловаў	260
Тэматычны галосны (§ 159)	260
Форма 3-й асобы адзіночнага ліку (§ 160)	263
Формы множнага ліку (§ 161—164)	264
Характар зычнага ў канчатках 3-й асобы (§ 165—166)	270
Адрозненні ў спражэнні асобных дзеясловаў (§ 167)	272
Асабовыя формы нетэматычных дзеясловаў	273
Формы дзеясловаў <i>есці, даць</i> і інш. (§ 168—169)	273
Формы загаднага ладу	277
Адзіночны лік (§ 170)	277
Множны лік (§ 171—172)	278
Формы будучага складанага часу	281
Аналітычныя і сінтэтычныя формы будучага часу (§ 173)	281
Формы прошлага часу	283
Асаблівасці націску і сінтаксічная функцыя форм прошлага часу (§ 174)	283

<i>Дзеепрыметнік</i>	287
Суфіксы дзеепрыметнікаў (§ 175)	287

<i>Дзеепрыслоўе</i>	288
Утварэнне дзеепрыслоўяў цяперашняга часу (§ 176)	288
Утварэнне дзеепрыслоўяў прошлага часу (§ 177)	289

Прыслоўе	290
Папярэднія заўвагі (§ 178)	290
Утварэнне прыслоўяў (§ 179—184)	290
Ступені параўнання прыслоўяў (§ 185)	293
Формы суб'ектыўнай ацэнкі прыслоўяў (§ 186)	294
Націск у прыслоўях (§ 187)	295

СІНТАКСІС

Просты сказ	296
Прэдыкатыўныя канструкцыі	296
Тыпы адрозненняў (§ 188)	296
Адрозненні па відах простых сказаў (§ 189—190)	297
Адрозненні па ўжывальнасці аднолькавых відаў простых сказаў (§ 191—192)	302
Адрозненні ў будове адпаведных па значэнню простых сказаў (§ 193—196)	303
Непрэдыкатыўныя спалучэнні слоў	308
Аб характары адрозненняў (§ 197)	308
Адрозненні ў абазначэнні аб'екта дзеяння (§ 198)	309
Адрозненні ў абазначэнні месца дзеяння (§ 199)	316
Адрозненні ў абазначэнні часу дзеяння (§ 200)	320
Адрозненні ў абазначэнні якасных ацэнак дзеяння (§ 201)	323
Адрозненні ў абазначэнні ступені якасці прыметы (§ 202)	324
Складаны сказ	326
<i>Складаназлучаныя сказы</i>	326
Тыпы сінтаксічных адносін (§ 203)	326
Сказы са спалучальнымі адносінамі (§ 204)	326
Сказы з супастаўляльнымі адносінамі (§ 205)	329
Сказы з супраціўна-абмежавальным значэннем (§ 206)	330
Сказы з чыстым супраціўным значэннем (§ 207)	330
Сказы з пералічальна-размеркавальнымі адносінамі (§ 208)	331
Сказы з далучальнымі адносінамі (§ 209)	333
<i>Складаназалежныя сказы</i>	335
Складаназалежныя сказы з даданымі часу (§ 210)	335
Сказы са звычайнай паслядоўнасцю падзей (§ 211)	336
Сказы з хуткай зменаў падзей (§ 212)	338
Сказы, у якіх дадання часткі абмяжоўваюць пачатак або канец падзей (§ 213)	340
Складаназалежныя сказы з даданымі ўмовы (§ 214)	341
Сказы са значэннем рэальнай умовы (§ 215)	341
Сказы са значэннем ірэальнай умовы (§ 216)	343
Складаназалежныя сказы з даданымі прычыны (§ 217)	345
Складаназалежныя сказы з даданымі выніковымі (§ 218)	350
Складаназалежныя сказы з даданымі мэты (§ 219)	351
Складаназалежныя сказы з даданымі ўступальнымі (§ 220)	352
Складаназалежныя сказы з даданымі параўнальнымі (§ 221)	354
Сказы з даданымі параўнальнымі (§ 222)	354
Сказы з даданымі супастаўляльнымі (§ 223)	355
Складаназалежныя сказы з даданымі дапаўняльнымі (§ 224)	356
Сказы са злучнікамі (§ 225)	356
Сказы са злучальнымі словамі (§ 226)	358
Складаназалежныя сказы з даданымі азначальнымі (§ 227)	359
Сказы са злучальнымі словамі (§ 228)	360
Сказы са злучнікамі (§ 229)	363
Складаназалежныя сказы з даданымі месца (§ 230)	363

ЛЕКСІКА

Папярэднія заўвагі (§ 231—234)	365
Розныя гістарычныя пласты ў лексіцы дыялектаў (§ 235—237)	363
Тыпы адрозненняў у лексіцы беларускіх гаворак (§ 238—245)	369

Асноўныя змены ў дыялектнай лексіцы ў паслякастрычніцкі перыяд (§ 246)	378
Прафесіянальная лексіка ў слоўнікавым саставе дыялекту (гаворкі) (§ 247—250)	379

ГРУПОўКА ДЫЯЛЕКТАў БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ

Папярэднія заўвагі (§ 251)	382
Асноўны масіў беларускай дыялектнай мовы і палеская група гаворак (§ 252)	383
Паўночна-ўсходні і паўднёва-заходні дыялекты беларускай мовы (§ 253)	386
Паўночна-ўсходні дыялект (§ 254)	386
Паўднёва-заходні дыялект (§ 255)	389
Групы гаворак на тэрыторыі паўночна-ўсходняга дыялекту (§ 256)	391
Групоўка гаворак на тэрыторыі паўднёва-заходняга дыялекту (§ 257)	393
Сярэднебеларускія гаворкі (§ 258)	394
Некалькі заўваг аб групоўцы дыялектаў беларускай мовы з гістарычнага пункту погляду (§ 259)	396
Бібліяграфія	404

На беларусском языке
ОЧЕРКИ ПО БЕЛОРУССКОЙ ДИАЛЕКТОЛОГИИ

Издательство «Наука и техника»
 Минск, Ленинский проспект, 68

Рэдактар выдавецтва *Н. Царова*
 Тэхнічны рэдактар *І. Валахановіч*
 Карэктар *Т. Трыгубовіч*

АТ 04245. Здана ў набор 2/II-1963 г. Падпісана да друку 18/III-1964 г. Тыраж 1000 экз. Фармат 60×92^{1/16}.
 Друк. арк. 26.0. Уч.-выд. арк. 26,9. Выд. зак. 28.
 Друк. зак. 1177. Цана 1 р. 22 к.

Друкарня навукова-тэхнічнай літаратуры
 Дзяржкамтэта пры Савеце Міністраў БССР па друку
 Мінск, Ленінскі праспект, 68